

С.І.Ткачук
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ (ТЕХНОЛОГІЙ).

В статті розкриваються питання підготовки вчителя трудового навчання (технологій) як суб'єкта професійної діяльності та сутність і зміст професійно-педагогічної підготовки її особливості для майбутнього фахівця освітньої галузі «Технологія».

Ключові слова: вчитель трудового навчання, трудове навчання, трудова підготовка, технології, професійно-педагогічна підготовка, технологічна культура.

Постановка проблеми. Розвиток незалежної української держави пов'язаний з необхідністю впровадження нових форм і методів виробництва на основі інноваційних видів техніки і технологій, з підвищенням технологічної культури, як елементу загальної культури особистості, із вдосконаленням умов трудової діяльності, відродження загальнолюдських етичних цінностей, у тому числі й відповідальності як норми моралі суспільства. На даний час технологічна освіта учнів має бути зорієнтована на вивчення нових виробничих процесів, осучаснення виробничих стосунків, до яких включаються інформаційно-комунікаційні та інші сучасні засоби виробництва (автоматика, робототехніка, лазерна техніка тощо). У зв'язку з цим технологічна освіта школярів загальноосвітніх навчальних закладів покликана забезпечити ґрунтовне оволодіння знаннями про закономірності проектної, техніко-технологічної та побутової діяльності, спираючись на знання з основ наук на рівні загальновиробничих закономірностей; всебічне ознайомлення з професією, що відповідає індивідуальним можливостям учня; формування здатності мобілізувати свої потенційні творчі можливості в різних видах діяльності.

Тому актуальним є побудова такої *моделі* навчально-виховного процесу, де першочерговим буде навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів адекватно оцінювати нові обставини та самостійно формувати стратегію подолання викликів, які можуть виникати. Найбільший потенціал для подолання даної проблеми серед навчальних предметів має трудове навчання (технології). Процес формування й становлення особистості та значущість педагогічної діяльності в умовах сучасної школи потребують від педагогічної науки удосконалення підготовки вчителів, пошуку нових шляхів і педагогічних умов підвищення якості та професіоналізму майбутнього фахівця [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна психолого-педагогічна технологія налічує велику кількість досліджень із проблем підготовки майбутніх вчителів. У філософській та психолого-педагогічній літературі з підготовки студентів до педагогічної діяльності та естетичного виховання, зокрема, розглядаються різні підходи до вирішення даної проблеми. Питаннями професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання займалися і займаються багато вчених: С.Батишев, Є.Білозерцев, Ю.Васильєв, М.Жидєлев, В.Зінченко, О.Коберник, У.Нішаналієв, В.Сидоренко, Б.Сименач, Д.Тхоржевський та інші.

Виклад основного матеріалу. Трудове навчання (технології) завжди було орієнтовано на практичну підготовку учнів, застосування знань на практиці, навчання учнів поводитись з різними засобами праці, що вирізняло даний предмет від інших тим, що учнів залучали до розв'язання *практичних* завдань, наближених до реального життя. Очевидною є потреба розвинути сильні сторони предмета, і відмовитись від тих, що не відповідають сучасним вимогам виробничої діяльності людини, акцентуючи увагу на формуванні в учнів таких умінь, які є незалежними від змісту, що постійно змінюється [4].

Враховуючи сучасні тенденції розвитку освітньої галузі «Технологія» не лише в межах вітчизняного, але й зарубіжного досвіду, технологічна

підготовка школярів загальноосвітніх навчальних закладів має відповідати певним завданням, а саме:

- індивідуальний розвиток особистості, розкриття її творчого потенціалу через реалізацію особистісно орієнтованої парадигми навчання;
розвиток у школярів критичного мислення як засобу саморозвитку, пошуку і застосування знань на практиці, які є спільними для будь-яких видів виробничої діяльності людини;
- оволодіння вміннями практичного використання нових інформаційно-комунікаційних технологій, інтернет-технологій;
- формування системи компетентностей про перетворюючу діяльність людини як основи для навчання впродовж життя;
- розширення та систематизація знань про технології і технологічну діяльність як основний засіб перетворювальної діяльності людини;
- виховання свідомої та активної життєвої позиції, готовності до співпраці в групі, відповідальності, вміння обґрунтовано відстоювати власну позицію, що є передумовою підготовки майбутнього громадянина до життя в демократичному суспільстві [3].

Отож, кардинальні зміни, що відбуваються в освітній галузі «Технологія», висувають високі вимоги до особистісних та професійних якостей вчителя трудового навчання. Актуальними для нього стають внутрішня технологічна культура, широка технічна ерудиція, технічний світогляд, активність, ініціативність, самостійність, прагнення до творчості, висока відповідальність. Цілком очевидно, що вказані якості повинні ґрунтуватися на глибокій професійній компетентності вчителя, яка в свою чергу може бути забезпечена лише на основі формування в нього фундаментальних знань та широти його підготовки.

У зв'язку з цим надзвичайно гостро постає проблема цілей, змісту професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання. Тенденції глобалізації та подальшої інформатизації усіх сфер суспільного життя, кардинальні зміни структури суспільного виробництва вимагають адекватної

реакції освітньої системи на виклик часу. Тому в умовах ринкової економіки вже неможливо орієнтуватися тільки на формально одержану освіту. Необхідний дійсно високий рівень професійної кваліфікації спеціаліста, його професійної компетентності. Великої важливості набуває така складова моделі фахівця XXI століття, як рівень базових знань з фундаментальних дисциплін. Але, враховуючи стрімке зростання обсягу знань, слід ретельно переглянути як зміст навчального матеріалу з цих дисциплін, так і методики їх викладання.

Підвищення якості освіти є одною з актуальних проблем не тільки для України, але й для всього світового співтовариства. Рішення цієї проблеми пов'язано з реформуванням змісту освіти, оптимізацією способів і методики організації навчального процесу і, звичайно, переосмислення цілей та результатів освіти.

Все це вимагає відповідного відображення у змісті трудової підготовки школярів. Щоб забезпечити життєве, соціальне і технологічне становлення випускників загальноосвітніх навчальних закладів, їх адаптацію в нових соціально-економічних умовах, необхідно узгодити мету і завдання технологічної підготовки з метою, станом і провідними тенденціями розвитку суспільства в науково-технічній, виробничій, соціальній і духовній сферах.

Відповідно концепції технологічної освіти, яка ґрунтується на таких теоретико-методологічних засадах:

Проблема формування творчої особистості багато десятиліть є предметом уваги педагогів усього світу. Поряд із багатьма іншими якостями школа повинна сформувати в учнів потребу в самостійній творчій діяльності. Вітчизняні педагоги завжди надавали цьому надзвичайно великого значення, ставлячи в центрі вирішення проблеми залучення учнів до трудової діяльності. Будь-які спроби уникнути праці закінчуються неприємностями як для особистості, так і для суспільства в цілому. Цю закономірність виявив свого часу ще К.Ушинський, виходячи із того, що вільна праця необхідна

людині сама по собі, для розвитку й підтримки в ній почуття людської гідності. Він підкреслював, що якби люди винайшли філософський камінь, то біда була б ще не велика: золото перестало б бути монетою. Але якби вони знайшли казковий мішок, із якого вискакує все, чого душа бажає, або вони винайшли б машину, яка повністю замінила б всяку працю людини, тоді б припинився розвиток людства: неробство й дикість панували б у суспільстві [3].

За К.Ушинським, тільки внутрішня духовна животворна сила праці є джерелом людської гідності, а разом з тим, і моральності, і щастя. Цей животворний вплив особиста праця має лише на того, хто працює. Матеріальні результати праці можна успадкувати, купити, відібрати; але внутрішньої, духовної животворної сили праці не можна ні успадкувати, ні купити, ні відібрати - вона залишається в того, хто працює.

Теорія розвитку змісту освіти свідчить як мінімум про дві детермінанти, які визначають зміст освіти: інваріантно-діяльнісні сторони особистості і генеральні галузі наукового знання. У відповідності до такого підходу, перетворюючій діяльності з матеріальними об'єктами відповідають практичні науки і їм, у свою чергу, повинен відповідати навчальний предмет, або освітня галузь у навчальному плані, інтерактивна за своєю суттю.

Склалася нова галузь філософії - філософія технології. Тут можна виділити декілька основних напрямів. По-перше, це дихотомія “технологія – техніка” (у англomовних країнах - це філософія технології, у німецькомовних – філософія техніки). По-друге, це інженерна філософія технології (або парадигма “технологія як прикладна наука”);

Формується нова галузь наукового знання - технологічні знання, які є рядоположними з природничо-науковими знаннями. Існують різні підходи до класифікації технологічних знань. Найбільш розповсюджений - за рівнем генералізації: на одному кінці спектра перебувають систематизовані й формалізовані знання інженерів, на іншому кінці - приховані знання ремісників.

Високий рівень освіченості може бути досягнений тільки за умови високого рівня мотивації учнів. Основним засобом розвитку мотивів у сучасних умовах є гуманітаризація освіти й відмова від технократизації, а тому надзвичайно важливо розвивати технологічну освіту в гуманістичній парадигмі.

Об'єктивна необхідність технологічної освіти обумовлена тим, що практика політехнічної, трудової й професійної підготовки школярів, яка склалась на сьогодні, безсистемно розкиданий по навчальних предметах практичний матеріал у вигляді прикладів із життя не дозволяє в повному обсязі реалізувати принципи системності й цілісності. Загальноосвітні предмети мають невелику технологічну спрямованість.

Розрізнені шкільні навчальні предмети не можуть у повному обсязі забезпечити розвиток в учнів технологічного світогляду й мислення, сформувати в них уявлення про технологічні процеси на мега-, макро-, мезо- та мікрорівнях, показати загальне значення технологій. Тому технологічна освіта передбачає перехід від предметного до проблемно-орієнтованого навчання. У школах потрібні інтегровані галузі знань, побудовані на міжпредметній основі.

Виходячи зі змісту Концепції технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів України, складеної з урахуванням сучасного стану, вітчизняного та зарубіжного досвіду технологічної підготовки і перспектив розвитку суспільного знання, спрямована на формування технологічної культури особистості школяра відповідно до вимог часу й основних положень Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті, Концепції профільного навчання, Державного стандарту освітньої галузі «Технологія».

Отож, кардинальні зміни, що відбуваються в освітній галузі «Технологія», висувають високі вимоги до особистісних та професійних якостей вчителя трудового навчання. Актуальними для нього стають

внутрішня технологічна культура, широка технічна ерудиція, технічний світогляд, активність, ініціативність, самостійність, прагнення до творчості, висока відповідальність. Цілком очевидно, що вказані якості повинні ґрунтуватися на глибокій професійній компетентності вчителя, яка в свою чергу може бути забезпечена лише на основі формування в нього фундаментальних знань та широти його підготовки [6].

У зв'язку з цим надзвичайно гостро постає проблема цілей, змісту професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання. Тенденції глобалізації та подальшої інформатизації усіх сфер суспільного життя, кардинальні зміни структури суспільного виробництва вимагають адекватної реакції освітньої системи на виклик часу. Тому в умовах ринкової економіки вже неможливо орієнтуватися тільки на формально одержану освіту. Необхідний дійсно високий рівень професійної кваліфікації спеціаліста, його професійної компетентності. Великої важливості набуває така складова моделі фахівця XXI століття, як рівень базових знань з фундаментальних дисциплін. Але, враховуючи стрімке зростання обсягу знань, слід ретельно переглянути як зміст навчального матеріалу з цих дисциплін, так і методики їх викладання.

Все це вимагає відповідного відображення у змісті трудової підготовки школярів. Щоб забезпечити життєве, соціальне і технологічне становлення випускників загальноосвітніх навчальних закладів, їх адаптацію в нових соціально-економічних умовах, необхідно узгодити мету і завдання технологічної підготовки з метою, станом і провідними тенденціями розвитку суспільства в науково-технічній, виробничій, соціальній і духовній сферах.

В трудовій підготовці за останні роки відбулися суттєві зміни. Вони полягають у тому, що в її основу покладено принципово нову проектно-технологічну систему навчання. Особливістю проектно-технологічної системи трудової підготовки є те, що учні повинні опанувати не розрізнені операції і трудові прийоми, а цілісні перетворюючі технології. А це

відповідає, з одного боку, сучасним тенденціям науково технологічного процесу, коли технології займають чільне місце в основі людської діяльності, а з іншої - кінцевим результатом навчання. Так актуалізується проектно-технологічний підхід як основа оновлення змісту трудового навчання школярів.

Не слід також забувати про роль вчителя у зазначеному процесі. Адже для організації нового підходу до трудової підготовки учнів має відбутися і переорієнтація підготовки вчителя трудового навчання. Нове бачення трудової підготовки школярів викликає необхідність виважено оцінити існуючі підходи та окреслити саме ті з них, які повинні стати для подальшого розвитку підготовки вчителя освітньої галузі «Технологія».

Професійна підготовка вчителя є однією із головних проблем педагогічної науки та практики. Особливої актуальності вона набирає сьогодні, коли з'являються нові напрямки підготовки вчителя, збільшуються професійні вимоги до нього, підвищуються роль та значимість педагога в сучасному суспільстві.

У педагогіці вищої школи зроблено помітний «прорив» в обґрунтуванні та розвитку концептуальних засад сучасної вищої педагогічної освіти. Значний внесок у розробку культурологічних основ, змісту та технологій педагогічної освіти зробили С. Архангельський, А. Вербицький, І. Ісаєв, Н. Кузьміна, В. Леднев, В. Лозова та Г. Троцько, А. Маркова, М. Нікандров, Є. Павлютенков, В. Сластьонін, В. Слободчиков та ін.

Різними аспектами цієї проблеми присвячені кілька дисертаційних досліджень. Так, З. Абросимова проаналізувала шляхи формування педагогічної культури майбутнього вчителя у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу. О. Києва проаналізувала проблему формування інформаційної культури у студентів вищих технічних навчальних закладів, а Є. Богданов – професійно-моральної культури. Процес формування професійно-психологічної культури вчителя в системі вищої педагогічної освіти розглядається в докторській дисертації Н. Лифінцевої.

Зміст, форми і методи розвитку управлінської культури державних службовців в умовах післядипломної освіти проаналізував О. Ярковий, інформаційну культуру директора школи досліджувала у своїх працях Л. Васильченко. Педагогічні умови й освітні технології, які забезпечують розвиток світогляду особистості в системі вищої професійної освіти фахівців гуманітарного профілю, охарактеризовані у працях Н. Асташевої, І. Зязюна, Г. Позизейко. Г. Богомоллова проаналізувала педагогічні умови та способи виховання культури навчальної праці студентів. В. Кравець досліджував проблеми виховання культури сімейного життя, а Б. Шиян – фізичної культури студентів. Удаючись до аналізу особистісних і професійних якостей вчителя, В. Андреев з-поміж інших називає найпершими інтелігентність і загальну культуру вчителя. Чимало уваги приділено загальнокультурній, професійній підготовці вчителя у працях Б. Грінченка, З. Абросимової. Наразі для студентів розроблено курс лекцій з проблем культурології [1].

Отже, питання професійної підготовки вчителя трудового навчання привернули увагу сучасних дослідників, оскільки являє собою інтегральну характеристику педагога як суб'єкта професійної діяльності. Проте зберігається вузькоспеціальне розуміння зазначеної категорії поза широким загальнокультурним контекстом професії вчителя який впливає на учнів не стільки власним фаховим досвідом предметника, скільки особистісним культурним потенціалом. Технологічна культура вчителя є зрізом цілісної системи культурних знань, цінностей діяльності вчителя зі специфічного професійного погляду. Як інтегральна якість особистості педагога вона проектує у сферу професії привласнений загальнотворчий досвід культури людства.

Стає очевидним, що досягнення мети сучасної освіти пов'язане з особистісним потенціалом учителя, його загальною та професійною культурою, від рівня їх розвитку залежить майбутнє нового покоління. Перехід до нової освітньої парадигми, домінантним фактором якої є

культура, виховання «людини культури», визначає орієнтири вищої педагогічної освіти.

Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, схвалена II Всеукраїнським з'їздом працівників освітянської галузі, визначає основні стратегічні напрями її розвитку. Зокрема, одним із пріоритетних завдань загальної середньої освіти є підготовка молоді до подальшого навчання та трудової діяльності. Освітня галузь «Технології», основною формою реалізації якої є навчальний предмет «Трудове навчання» [6], передбачає вирішення низки завдань, що вимагають від майбутніх учителів трудового навчання оволодіти основами технологічної культури (ТК).

Висновки. Таким чином, оволодівши технологічною культурою, майбутній вчитель трудового навчання (технологій) значною мірою зможе легше здобути знання про техносферу, уміння застосовувати її досягнення на користь людини, враховуючи природо- і культуродоцільності. Усе це формуватиме навички самостійного критичного мислення, самоаналізу, умови самовдосконалення, раціонального вирішення проблем за допомогою сучасних технологій, дасть змогу бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити, грамотно працювати з інформацією та інформаційними системами, усвідомлювати відповідальність перед суспільством і окремими людьми за наслідки своїх технічних проєктів у майбутньому.

Актуальними напрямками подальшої розробки окресленої проблеми є вивчення питання щодо особливостей професійної підготовки вчителя трудового навчання, зокрема, можливостей використання системи культурних знань, цінностей діяльності вчителя зі специфічного професійного погляду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексейчук І. С. Творчість та особливості інтеграції української системи освіти в Європейський освітній простір //Педагогіка і психологія

формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць.– Вип.18. – Київ-Запоріжжя, 2000. – С. 81-86.

2. Гуревич Р., Коломієць А. Можливості новітніх інформаційних технологій у підготовці педагогічних кадрів //Трудова підготовка в закладах освіти. – 2002. – №2. – С. 52-53.

3. Державна національна програма “Освіта: Україна ХХІ століття”. – К.: І.С.Д., 1994. – 61 с.

4. Дмитренко І. Підвищення технологічної грамотності вчителів області //Постметодика, стратегія підготовки вчителя ХХІ століття. – Полтава. – 2000. – №5(3). – С. 41-42.

5. Кириллова Н. М. Повышение уровня технологической компетентности учителя трудового обучения. Часть первая: Планирование учебной деятельности (Учебно-методическое пособие). – Курган: Курганский ИПК. – 2000. – 120 с.

6. Коберник О. Проектування на уроках трудового навчання //Трудова підготовка в закладах освіти. – 2001. – №4. – С. 12-14.

7. Кожина О. А., Огородников Ю. А. Технологическое образование: взгляд в будущее //Стандарты и мониторинг в образовании. – 2000. – №5.– С. 27-30.

8. Сидоренко В. К., Терещук Г. В., Юрженко В. В. Основи техніки і технології: Навчальний посібник. – К.: НПУ, 2001. – 163 с.